

ATATÜRK DÖNEMİNDE (1923-1938) TÜRK KADIN HAKLARI REFORMLARI VE MODERNLEŞME SÜRECİ: ATATÜRK'ÜN SÖYLEMLERİ İŞİĞİNDA BİR İNCELEME¹

*Women's Rights Reforms and the Modernization Process During the Atatürk Era (1923-1938): An Analysis Through
Atatürk's Discourse*

Feyza ÖZDEMİR²

Özet

Bu çalışmanın amacı, Atatürk döneminde (1923-1938) Türk kadınlarının elde ettiği medeni ve yasal hakları, Atatürk'ün söylemleri çerçevesinde incelemektir. Bu çalışma, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan Atatürk'ün vefatına kadar (1923-1938) uygulanan kadın hakları reformlarını kapsamakta olup, tarihsel bağlam olarak Tanzimat'tan Meşrutiyet dönemine kadar Osmanlı İmparatorluğu'ndaki kadın hareketinin gelişimini de ele almaktadır. Araştırmada birincil ve ikincil kaynakların incelenmesi yoluyla tarihsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Özellikle dönem yayınları, Atatürk'ün meclis konuşmaları, halka hitapları ve resmî belgelerin sistematik analizi üzerinde durulmuştur. Araştırmanın muhtemel bulguları; Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen reformların, kadınların siyasi hakları (1930'da belediye seçimlerinde, 1934'te genel seçimlerde oy kullanma ve seçilme hakkı), Medeni Kanun'un (1926) kabulüyle hukuken güvence altına alınan toplumsal cinsiyet eşitliği ve genişletilen eğitim olanakları gibi önemli kazanımlar sağladığı; Atatürk'ün, özellikle kadınların Millî Mücadele'ye katkılarını ve eğitim yoluyla toplumsal gelişimdeki rollerini vurgulayan söylemlerinin, reform sürecinin ideolojik temellerini oluşturduğu, minvalde şekillenmiştir. Bu çalışma, bir yandan Atatürk dönemi kadın hakları reformlarını Osmanlı'dan Cumhuriyet'e tarihsel süreklilik içinde inceleyerek modernleşme projesinin toplumsal cinsiyet eşitliği boyutunun kapsamlı bir analizini sunarken, öte yandan Atatürk'ün söylemlerinin sistematik analizi yoluyla, Türk modernleşmesinde kadın haklarının ideolojik ve felsefi temellerini anlamaya yönelik özgün bir yaklaşım ortaya koymakla, belirgin bir bilimsel özgünlük sergilemektedir.

Türkçe Araştırma Makalesi

Olay Geçmişi

Teslim: 17.12.2024

Kabul: 03.01.2025

Anahtar Kelimeler

Atatürk dönemi,
kadın hakları
reformları, kadın
çalışmaları,
modernleşme,
Atatürk'ün söylemleri.

¹ Bu çalışma, yazarın Doç. Dr. Zeynep Banu Dalaman danışmanlığında tamamladığı "Atatürk Dönemi'nde Türk Kadınının Modernleşme Süreci ve Kadın Hakları: Atatürk'ün Söylemleri Bağlamında Bir İnceleme (1923-1938)" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

² İstanbul Topkapı Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Merkezi, Tarih Tezli Yüksek Lisans Programı, İstanbul – Türkiye, feyzakurter@yahoo.com

Abstract

The purpose of this study is to examine the civil and legal rights that Turkish women gained during the Atatürk period (1923-1938) within the framework of Atatürk's statements. This study covers the women's rights reforms implemented from the foundation of the Republic of Turkey until Atatürk's death (1923-1938) and also addresses the development of the women's movement in the Ottoman Empire from the Tanzimat to the Constitutional Monarchy period as a historical context. The historical analysis method was used in the research by examining primary and secondary sources. In particular, period publications, Atatürk's parliamentary speeches, public addresses and systematic analysis of official documents were emphasized. The probable findings of the research are that the reforms carried out during the Republic period provided important gains such as women's political rights (the right to vote and be elected in municipal elections in 1930 and in general elections in 1934), gender equality legally secured with the adoption of the Civil Code (1926), and expanded educational opportunities; and that Atatürk's statements, especially emphasizing women's contributions to the War of Independence and their role in social development through education, formed the ideological foundations of the reform process. This study, on the one hand, presents a comprehensive analysis of the gender equality dimension of the modernization project by examining the women's rights reforms of the Atatürk era within the historical continuity from the Ottoman Empire to the Republic, and on the other hand, it exhibits a distinct scientific originality by presenting an original approach to understanding the ideological and philosophical foundations of women's rights in Turkish modernization through the systematic analysis of Atatürk's discourses.

Keywords

Atatürk era, women's rights reforms, women's studies, modernization, Atatürk's discourses.

1. GİRİŞ

Yirminci yüzyılın başlarında gerçekleşen toplumsal dönüşümler arasında, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ve Atatürk dönemi (1923-1938), kadın hakları bağlamında paradigmatik bir değişimi temsil etmektedir. Kemalist modernleşme projesinin temel bileşenlerinden biri olarak kadın hakları reformları, toplumsal cinsiyet eşitliğinin kurumsallaşması ve kadınların kamusal alanda görünürlüğünün artırılması açısından kritik bir öneme sahiptir. Bu süreçte, kadınlara tanınan siyasi haklar (1930'da belediye seçimlerinde, 1934'te genel seçimlerde oy kullanma ve seçilme hakkı), Medeni Kanun'un (1926) kabulüyle yasal zeminde güvence altına alınan kadın-erkek eşitliği ve eğitim olanaklarının genişletilmesi gibi reformlar, Cumhuriyet'in modernleşme projesinin somut göstergeleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Ak, 2024: 11-24).

Atatürk döneminde, Türk kadınına yeni cumhuriyetin şekillendirilmesinde aktif bir rol verilmiştir. Kadınların özgürleşmesi ve kamusal alana katılımı, modernleşmenin kritik bir göstergesi olarak kabul edilmiştir. Bu yaklaşım, Türkiye'nin modernleşme sürecini diğer gelişmekte olan ülkelerden ayıran önemli bir özellik olmuştur. Atatürk'ün kadın hakları konusundaki ilerici tutumu, sonraki dönemlerde de Türkiye'de kadın haklarının gelişiminde önemli bir referans noktası oluşturmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti'nin 1923'te kuruluşu, saygın, Avrupalı ve laik bir devlet olma yolculuğunun başlangıcını temsil etmektedir. Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk liderliğindeki cumhuriyetçi kadro, yeni kurulan devletin egemenliğini pekiştirmeye odaklanırken, iç ve dış düzeni tesis etmek amacıyla hızlı modernleşme ve gündelik yaşamın Batılılaşması süreçlerini teşvik etmiştir. Bu süreçte, toplumsal yaşamın her alanında köklü değişimler yaşanmış, özellikle kadın hakları konusunda atılan adımlar, ülkenin modernleşme sürecinin en önemli göstergelerinden biri olmuştur. Atatürk döneminde gerçekleştirilen kadın hakları reformları, Türkiye Cumhuriyeti'nin modernleşme sürecinin temel unsurlarından birini

oluşturmaktadır. 1923-1938 yılları arasında, kadınların sosyal statüsünü yükseltmek ve cinsiyet eşitliğini sağlamak amacıyla bir dizi kritik adım atılmıştır. Bu bağlamda, Atatürk'ün Meclis konuşmalarında Millî Mücadele'nin başarıya ulaşmasında kadınların katkılarını yaptığı vurgu, kadınların toplumsal rolünün yeniden tanımlanmasında önemli bir etken olmuştur (Ak, 2022: 27-52).

Bu makalenin temel amacı, Atatürk döneminde Türk kadınının modernleşme sürecinde kazandığı medeni ve hukuki hakları, Atatürk'ün söylemleri bağlamında kapsamlı bir şekilde incelemektir. Türkiye Cumhuriyeti tarihinde Atatürk Dönemi olarak adlandırılan 1923-1938 yılları, ülkenin sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan büyük bir dönüşüm yaşadığı kritik bir dönemdir. Bu dönemde, Kurtuluş Savaşı'nın ardından Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde güçlü bir Türkiye Cumhuriyeti'nin temelleri atılmış, ekonomik ve sosyal yapının sağlam kurumsal temellere dayanması için çok sayıda reform hayata geçirilmiştir.

Çalışmanın önemi, Türkiye'de kadın haklarının gelişimini tarihsel bir perspektiften ele alması ve bu gelişimin arkasındaki itici gücü derinlemesine analiz etmesinde yatmaktadır. Atatürk'ün söylemlerinin sistematik bir şekilde incelenmesi, Türkiye'de kadın hakları konusundaki politikaların ve toplumsal değişimlerin temelini oluşturan düşünce yapısını ortaya çıkarmada büyük önem taşımaktadır. Bu analiz, aynı zamanda Cumhuriyet'in ilk yıllarında gerçekleştirilen kadın hakları reformlarının arkasındaki felsefi ve ideolojik temelleri anlamamıza da yardımcı olacaktır.

2. OSMANLI'DA KADIN HAREKETİ: TANZİMAT'TAN MEŞRUTİYETE TOPLUMSAL DEĞİŞİM

Osmanlı İmparatorluğu'nda kadın hakları mücadelesinin başlangıcı, Tanzimat dönemine dayanmaktadır. Bu dönem, 19. yüzyılın ikinci yarısında gerçekleşen ve Osmanlı toplumunda önemli değişimlere yol açan bir reform sürecini ifade etmektedir. Tanzimat dönemi reformları,

kadınların sosyal, eğitim ve ekonomik alanlarda daha fazla hak ve özgürlük elde etmelerine olanak tanımıştır (Tekeli, 1995). Bu süreç, Osmanlı toplumunda kadınların statüsünün yükselmesine ve toplumsal hayatta daha aktif rol almalarına zemin hazırlamıştır. Tanzimat döneminde Batı'nın insan hakları ve özgürlük söylemlerinden etkilenen aydınlar, kadın hareketinin gelişimine önemli katkılarda bulunmuşlardır (Çakır, 1996: 18-19; Caporal, 1982: 21).

Kadın hakları konusunda atılan adımlar, dünya genelinde yaşanan gelişmelerle paralellik göstermektedir. 19. yüzyıl, dünya çapında kadın hakları hareketlerinin yükselişe geçtiği bir dönemdir. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nde 1848 yılında gerçekleşen Seneca Falls Konvansiyonu, modern kadın hakları hareketinin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Avrupa'da da benzer hareketler ortaya çıkmış, özellikle İngiltere'de süfraj hareketi güç kazanmıştı (Gürcüm ve Arslan, 2017: 1393). Bu bağlamda, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki kadın hareketini daha iyi anlamak için, dönemin küresel kadın hakları mücadelesi çerçevesinde değerlendirmek gerekmektedir (Dalaman, 2021a: 38).

Tanzimat döneminde, kadın hareketinin ortaya çıkışında eğitim faktörü önemli bir rol oynamıştır. Sultan II. Mahmut döneminde başlayan eğitim reformları, geleneksel medrese eğitimine alternatif oluşturarak Osmanlı toplumunda kadın hareketinin temellerinin atılmasına katkıda bulunmuştur (Caporal, 1982). Eğitim alanındaki bu reformlar, kadınların toplumsal statüsünün yükselmesinde ve kamusal alanda daha fazla yer almalarında kritik bir rol oynamıştır.

1839'dan başlayarak, kadınların eğitim hakları konusunda önemli adımlar atılmıştır. Bu süreçte ebeklik eğitiminden başlayarak, kız ortaokulları, meslek liseleri ve öğretmen okullarının açılması, kadınların eğitim olanaklarını genişletmiştir. 1869'da Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile kız çocukları için zorunlu eğitim getirilmiş, bu düzenleme eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması açısından önemli bir adım olmuştur.

Tanzimat döneminde, Osmanlı hukuk sisteminde köklü değişiklikler yapılmış, Batı hukuku örnek alınarak yeni düzenlemeler getirilmiştir. Kadınların miras hakları iyileştirilmiş, mülkiyet hakları güçlendirilmiş ve çalışma hayatına katılımları desteklenmiştir (Toprak, 2014). Ancak, aile hukuku başta olmak üzere medeni hukukun birçok alanında şer'i hukukun etkisi devam etmiş, bu durum kadın hakları konusunda ilerlemelerin sınırlı kalmasına neden olmuştur (Tekeli, 2017).

Bu dönemde kadın dergileri ve gazetelerinin yayımlanmaya başlaması, kadın sorunlarının kamusal alanda tartışılmasına olanak sağlamıştır (Çakır, 2016; Dalaman, 2021). "Kadınları Teşvik Grubu" ve "Kadın Haklarını Savunma Örgütü" gibi oluşumlar kurulmuş, bu gruplar kadın hakları konusunda önemli çalışmalar yapmışlardır. Özellikle sağlık ve eğitim sektörlerinde kadın istihdamı artmış, hemşirelik, öğretmenlik ve ebeklik gibi mesleklerde kadınlar aktif rol almaya başlamıştır (Berktaş, 2015: 15).

Dolayısıyla, Tanzimat dönemi, Osmanlı İmparatorluğu'nda kadın hakları ve kadınların toplumsal statüsü açısından kritik bir dönüm noktası olmuştur. Bu dönemde atılan adımlar, kadınların eğitim, çalışma hayatı ve hukuki statülerinde ilerlemeler kaydetmelerine olanak tanımış ve modern Türkiye'de kadın haklarının temellerinin atılmasında önemli bir rol oynamıştır (Tekeli, 2017).

Meşrutiyet dönemi ise, Osmanlı İmparatorluğu'nda kadın hakları açısından kritik bir dönüm noktası olmuştur. Basın ve cemiyetler aracılığıyla kadın hakları hareketi güç kazanmış, eğitim ve toplumsal statü konularında önemli ilerlemeler kaydedilmiştir (Has Er, 2000). Bu dönem, toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın hakları konusunda önemli gelişmelerin yaşandığı bir süreç olarak değerlendirilmektedir.

İkinci Meşrutiyet döneminde, Osmanlı İmparatorluğu'nda kadın hakları hareketi, Batı'daki feminist hareketlerle eşzamanlı bir gelişim göstermiştir (Berktaş, 2015). Bu süreç, kadın

haklarının kurumsallaşması ve toplumsal dönüşüm açısından kritik bir dönem olarak değerlendirilmektedir (Çakır, 1996: 22). Toplumsal ve siyasi katılımın artması, eğitim olanaklarının genişlemesi ve iş hayatına entegrasyonun güçlenmesiyle karakterize edilen bu dönemde, kadın odaklı süreli yayınların çoğalması, ifade özgürlüğünün gelişimine önemli katkılar sağlamıştır (Toprak, 2014).

"Kadın", "Mehasin", "Kadın Bahçesi", "Kadınlar Dünyası", "Kadın Hayatı", "Kadın Duygusu" ve "Kadın Kalbi" gibi periyodik yayınlar, kadınların sosyo-politik mevzulardaki söylemlerini ifade etmelerine zemin hazırlamıştır (Toprak, 1992: 230; Caporal, 1982:77; Dalaman: 2021). Bu yayınlar, kadınların eğitim, istihdam, siyasi temsil ve sosyal haklar konularındaki taleplerini sistematik bir şekilde ele almış ve kamuoyu oluşumuna katkıda bulunmuştur. Nitekim dönemin kadın dergilerinde yer alan söylemler, feminist hareketin temel paradigmasını yansıtmaktadır. Örneğin, bir dergide yer alan şu alıntı dönemin ruhunu açıkça ortaya koymaktadır; "Şunu çok açık bir şekilde belirtmek gerekiyor; erkekler kadınlara hizmet etmek için yaratılmadı, kadınlar hâlâ erkeklerin eşleri olmak üzere yaratılıyor... Eller, ayaklar, göz, akıl—bütün bu vasıflarla o zaman erkeklerden ne farkımız var? Biz insan değil miyiz? Durumumuzun tek nedeni cinsiyetimiz mi?" (Gündüz, 2002: 13)

Bu söylem, kadınların eşitlik taleplerinin ve toplumsal cinsiyet rollerine yönelik eleştirel bakış açılarının bir yansıması olarak değerlendirilmektedir (Kandiyoti, 1991). 1869'dan itibaren yayın hayatına başlayan "Kadın" gazetesi ve "Terakki" gibi karma hitaplı yayınlar, toplumsal cinsiyet söyleminin dönüşümünde önemli roller üstlenmiştir. 1868'de neşredilen ilk kadın dergisi "Terakki-i Muhadderât", kadın hakları konusundaki müzakerelerin başlatılmasında katalizör işlevi görmüştür (Tekeli, 1995).

Osmanlı İmparatorluğu'nda kadın hareketinin gelişiminde önemli rol oynayan üç temel süreli yayın, dönemin feminist düşüncesinin ve kadın

hakları mücadelesinin gelişimini yansıtmaması açısından dikkat çekicidir. "Şükûfezar" dergisi, kadınların edebi üretimlerini destekleyerek entelektüel birikimlerinin görünürlük kazanmasına katkıda bulunmuştur. "Hanımlara Mahsus Gazete", kadınların düşünsel üretimlerinin ve eserlerinin geniş kitlelere ulaşmasını sağlayarak toplumsal farkındalığın artmasında önemli bir işlev görmüştür. 1880'de yayın hayatına başlayan "Aile Dergisi" ise, kadınların geleneksel toplumsal rollerini sorgulayan ve bu rollerin yeniden tanımlanmasına yönelik tartışmalara zemin hazırlayan yazılara yer vermiştir. Bu süreli yayınlar, Osmanlı toplumunda kadının konumu gibi hassas konuları ele alan makaleler yayınlamaya kadınların toplumsal ve siyasi hayata katılımlarını teşvik etmiş (Caporal, 1982: 77; Toprak, 2014; Dalaman, 2021), böylece Osmanlı kadın hareketinin gelişiminde ve kadınların kamusal alanda görünürlük kazanmasında katalizör işlevi görmüştür.

On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında, Osmanlı İmparatorluğu'nda liberal, İslami ve milliyetçi paradigmaları benimseyen, entelektüel formasyona sahip bir bürokrat ve aydın sınıfı teşekkül etmiştir. "Genç Osmanlılar" ve müteakiben Fransa'da "Jeune Turcs" olarak tesmiye edilen bu hareket, 1876 Anayasası'nın teorik çerçevesinden hareketle, İmparatorluğun modernizasyonu, Batılılaşması ve kadın haklarının tesisi fikirlerini savunmuştur (Hanioglu, 2008). Bu hareket, başlangıçta İmparatorluğun inhatını durdurmak ve devleti ihya etmek amacıyla teşekkül etmiş, ancak zamanla kadın hakları da dahil olmak üzere kapsamlı toplumsal reformları içeren bir programa evrilmiştir (Mardin, 2000).

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin müessisi Ahmet Rıza Bey'in kadınların içtimai mevkiine dair fikirleri, dönemin kadın hakları paradigmasını yansıtmaması bakımından önemlidir. Ahmet Rıza Bey'in "Vazife ve Mesuliyet" külliyyatının son cildi olan "Kadın" eseri, Osmanlı münevverlerinin ve İslam coğrafyasındaki kadın hareketinin temel parametrelerini tespit etmek açısından ehemmiyet arz etmektedir (Dalaman, 2021: 16).

1908'de İttihat ve Terakki Partisi'nin (İTP) Teşkilat-ı Esasiye'yi yeniden tatbik koymasıyla başlayan süreçte, kadınların eğitim, istihdam ve içtimai hayata iştirak hakları hususunda mühim adımlar atılmıştır. Parti programında kadın hakları konusunda müsavatchı bir yaklaşım benimsenmiştir (Toprak, 1992; Caporal, 1982: 79). Bu dönemde tatbik edilen maarif reformları, bilhassa kız çocukları ve kadınlar için tahsil imkanlarını tevsi etmiştir. 1913'te kızlar için mecburi ilk tahsil başlatılmış, 1914'te Darülfünun'da kadınlar için hususi dersler açılmış, 1917'de hususi sınıflar teşkil edilmiş ve nihayet 1921'de kadınlar erkeklerle müşterek sınıflarda tahsil görmeye başlamıştır (Uçar ve Ertuğrul, 2020).

Selma Rıza, İttihat ve Terakki Partisi'nin yegâne kadın azası olarak, birader-i Ahmet Rıza'nın kadın hakları hususundaki fikirlerinin tekâmülünde mühim bir rol ifa etmiştir (Dalaman ve Metin, 2024: 84). Selma Rıza'nın "Uhuvvet" romanı, kadının içtimai mevkiini sorgulayan mühim bir eser olarak tavsif edilmektedir.

Netice itibariyle, Meşrutiyet dönemi ve bilhassa Jön Türkler ile İttihat ve Terakki devrinde, Osmanlı İmparatorluğu'nda kadın hakları hareketi mühim bir ivme kazanmıştır. Bu dönemde vaz edilen esaslar, Cumhuriyet devrinde tatbik edilecek olan daha şümüllü kadın hakları reformlarının temelini teşkil etmiştir (Zihnioğlu, 2003). Kadın tahsili sadece bir hak olarak değil, aynı zamanda cemiyetin terakkisi için bir zaruret olarak telakki edilmeye başlanmış, kadınların iktisadi istiklallerini ihraz etmeleri ve içtimai hayata daha faal iştirak etmeleri teşvik edilmiştir.

Türk kadınlarının özgürleşme süreci, 1918-1923 ulusal kurtuluş mücadelesiyle başlamıştır. Bu dönemde kadınlar hem cephede hem de cephe gerisinde kritik roller üstlenmişlerdir. 1919'da Kurtuluş Savaşı başladığında, kadınlar toplumsal ve siyasi alanda aktif roller üstlenmeye başlamışlardır. Halide Edip Adıvar gibi aydın kadınlar, özellikle İstanbul'da düzenlenen mitinglerde öncü roller üstlenmiş ve halkı milli mücadeleye destek vermeye çağırılmışlardır

(Özbilen, 2023). Halide Edip, hem feminist edebi eserleriyle hem de Kemalist Devrim sırasında Türk silahlı kuvvetlerindeki göreviyle öne çıkan önemli bir figür olmuştur (Kurnaz,1996).

Türk kadınları, 1920'nin başından itibaren ülkenin bağımsızlığı için verdikleri mücadelede çeşitli roller üstlenmişlerdir. Bu roller cephe taşıma, istihbarat sağlama, lojistik destek ve hatta bazı durumlarda savaşta düşen komutanların yerini alma gibi geniş bir yelpazede yer almıştır. Bu dönemde kadınların geleneksel rollerinin dışına çıkması, toplumsal cinsiyet kalıplarının sorgulanmasına yol açmıştır. Nitekim Nezihe Muhiddin'in belirttiği gibi, Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e geçiş sürecinde yaşanan zorlu dönem, Türk milleti için güçlü bir uyanış ve harekete geçiş dönemi olmuştur. Bu süreçte kadınlar ve erkekler, milli mücadelede eşit fedakarlıkla yer almış, toplumsal sınıf farkları büyük ölçüde ortadan kalkmıştır (Muhiddin, 2006: 446).

Atatürk'ün de çeşitli konuşmalarında vurguladığı üzere, Anadolu kadınları savaş döneminde çok yönlü roller üstlenmiştir. Tarımsal üretimden cephe taşımacılığına, aile ocağını ayakta tutmaktan cephe gerisindeki lojistik desteğe kadar pek çok alanda kritik görevler yerine getirmişlerdir (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 2006). Özellikle Hilal-i Ahmer Cemiyeti bünyesinde gösterdikleri fedakârlık ve hizmetler, ordunun başarısına önemli katkılar sağlamıştır (Hakimiyeti Milliye, 29.03.1923: 1; Tekin, 2019: 448).

Milli Mücadele döneminde kadınların gösterdiği olağanüstü çaba ve özveri, Cumhuriyet'in ilanından sonra kadınlara tanınan hakların temelini oluşturmuştur. Bu dönemdeki kadın katılımı, Türkiye'nin modernleşme sürecinde kadınların toplumsal ve siyasi konumunun güçlendirilmesine önemli katkılar sağlamıştır (Kütükoğlu, 2020:13). Bu süreç, Türkiye Cumhuriyeti'nin kadın hakları ve özgürlükleri konusunda Müslüman ülkeler arasında öncü bir konuma gelmesinde etkili olmuştur.

3. ATATÜRK'ÜN KADIN HAKLARI VİZYONU VE ETKİLEYEN FAKTÖRLER

1923-1938 döneminde, toplumsal cinsiyet eşitliğini tesis etmek ve kadınların sosyo-ekonomik statüsünü yükseltmek amacıyla sistematik reformlar hayata geçirilmiştir. Atatürk'ün toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın hakları konusundaki perspektifi, Türkiye Cumhuriyeti'nin modernleşme paradigmasının temel yapı taşlarından birini teşkil etmektedir. Kadınların toplumsal pozisyonunun yeniden yapılandırılmasında, Atatürk'ün Meclis konuşmalarında Millî Mücadele'nin başarıya ulaşmasındaki kadın katılımına yönelik vurgusu kritik bir katalizör görevi görmüştür. Kurtuluş Savaşı sürecinde, kadınlar geleneksel toplumsal rollerinin sınırlarını aşarak multidisipliner alanlarda kayda değer katkılar sağlamışlardır. Atatürk, bu katkıların stratejik önemini şu sözlerle ifade etmiştir; "Çift süren, tarlayı eken... cephenin harp malzemesini taşıyan hep onlar, hep o ulvi, o fedakâr, o ilahi Anadolu kadınları olmuştur." (Tanin, 29 Mart 1923)

Atatürk, bu tarihsel katkılarından dolayı Türk kadınlarına karşı kolektif bir minnet ve şükran borcu olduğunu vurgulamıştır (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 2006). Bu tarihsel deneyim, Cumhuriyet döneminde kadın haklarına atfedilen önceliğin epistemolojik temelini oluşturmuştu. Nitekim Atatürk'ün Türk kadınlarının Millî Mücadele'ye katkılarına ilişkin söylemleri, kadınların Türkiye'nin modernleşme sürecindeki dönüştürücü rolünü vurgulayan önemli tarihsel metinler olarak değerlendirilmektedir. Bu söylemler, Atatürk'ün kadınların toplumsal ve siyasi yaşamdaki pozisyonuna dair epistemolojik yaklaşımını ortaya koymaktadır. Atatürk'ün kadın hakları konusundaki bu paradigması, 1918-1923 Kurtuluş Savaşı esnasında Türk kadınının sergilediği sivil mobilizasyondan derin bir şekilde etkilenmiştir (Kütükçü, 2022). Atatürk'ün Anadolu kadınlarının fedakârlıklarını tasvir eden retorik, savaş döneminde kadınların hem cephe hem de cephe gerisinde üstlendikleri çok boyutlu rollerin

ampirik bir kanıtını sunmaktadır. Bu söylemler, Cumhuriyet döneminde kadın haklarına atfedilen önceliğin teorik altyapısını oluşturmuş ve Türkiye'nin modernleşme sürecinde kadınların sosyo-politik statüsünün güçlendirilmesine somut katkılar sağlamıştır.

Atatürk'ün kadın hakları konusundaki düşünce yapısının oluşmasında, çevresindeki çağdaş ve eğitilmiş kadınların dönüştürücü etkisi öne çıkmaktadır (Kurnaz, 2011: 156). Özellikle, meslektaşı Ömer Lütfi Bey'in İtalyan eşi Madame Corinne ile yaptığı yazışmalar, Atatürk'ün toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın hakları konusundaki düşünsel gelişimini yansıtmaya açısından önemlidir (Afetinan, 1982: 89). 25 Temmuz 1915 tarihli mektubunda İslami ahiret anlayışındaki cinsiyet eşitsizliğine yönelik eleştirel bir bakış açısı sunmaktadır; "Erkekler huriler ve başka güzel eğlenceler vadeden Hazreti Muhammed, kadınlar için hiçbir taahhüd girmiyor. Bu duruma göre ölümden sonra erkekler, cennetteki kadınlara sahip olarak hoş vakit geçirirlerken, kadınların dayanılmaz hale düşecekleri anlaşılıyor. Öyle değil mi?" (Özverim, 1998: 45)

Latife Hanım, Mustafa Kemal Atatürk'ün eşi olarak, onun düşünce dünyasında önemli bir yere sahip olmuştur (Çalışlar, 2006: 178). Sahip olduğu geniş kültürel birikim, çağdaş dünya görüşü ve eğitiminden kaynaklanan etkileyici konuşma yeteneği ile Atatürk'ün düşünce yapısının gelişimine katkıda bulunmuştur. Atatürk, önemli konularda Latife Hanım'ın görüşlerine başvurmuş ve karşılıklı fikir alışverişinde bulunmuştur. Bu durum, Atatürk'ün kadın-erkek eşitliğine ve düşünsel birikime verdiği önemi göstermektedir (Güler, 2024: 234).

Atatürk'ün kadın hakları konusundaki ilerici görüşlerinin şekillenmesinde, askeri öğrenciliği sırasında tanıştığı pozitivist düşünce ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'ndeki siyasi deneyimi belirleyici olmuştur (Zürcher, 1993: 167; Berkes, 2002: 445). Bu felsefi ve siyasi etkileşimler, Atatürk'ün kadın erkek eşitliği ve kadın hakları konularındaki düşünce

yapısının gelişiminde hızlandırıcı işlevi görmüştür. Pozitivist yaklaşımına rağmen, Atatürk'ün konuşmalarında İslami kaynaklara başvurması dikkat çekicidir. Bu yaklaşım, Osmanlı aydınlarının kadın haklarını savunurken İslami hukuku kaynak göstermelerine benzer şekilde, geleneksel kesimlerin değişimi benimsemesini kolaylaştıran stratejik bir yöntem olarak değerlendirilebilir (Afetinan, 1982: 92; Toprak, 2014: 178). Atatürk, toplumsal ilerlemenin ancak kadın ve erkeğin eşit katılımıyla mümkün olabileceğini vurgularken, İslam'ın kadın eğitimini desteklediğini ve Türk-İslam tarihinde kadınların erkeklerle eşit, hatta bazı alanlarda daha ileri konumlarda bulunduğunu belirtmiştir (GKB, 1983: 177-181).

Bu bağlamda, Türkiye'deki kadın hakları hareketi, İslami gelenekler ile çağdaş değerlerin birleşimini oluşturma çabasını yansıtmaktadır (Kandiyoti, 1991: 42). Mustafa Kemal Atatürk'ün siyasi yaklaşımı, geleneksel İslami toplum ile laikliği bütünleştirmeyi ve kadın hakları konusundaki Avrupa değerlerini İslami geleneklerle uyumlu hale getirmeyi amaçlamıştır (Durakbaşı, 2000: 156). Bu yaklaşım, Türkiye'nin kendine özgü çağdaşlaşma sürecinin temel taşlarından birini oluşturmuştur. Bu yöntemin somut örneği, Atatürk'ün örtünme konusundaki düşüncelerinde görülmektedir: İslam'ın önerdiği örtünmenin hem yaşama hem de erdeme uygun olduğunu belirtmiştir (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 2006: 234). Görüşüne göre, dini kurallara uygun örtünme, aşırılıklardan uzak, dengeli bir biçimde olmalıdır. Dini örtünme uygulaması, kadınların toplumsal, ekonomik ve bilimsel alanlarda erkeklerle eşit katılımını engellemeyecek uygulanabilir bir biçimde olmalıdır.

Atatürk'ün kadın hakları konusundaki görüşü, kadınların toplumsal yaşama tam ve eşit katılımını sağlamayı, aynı zamanda dini ve kültürel değerleri çağdaş yaklaşımlarla uyumlu hale getirmeyi hedefleyen bütüncül bir bakış açısını yansıtmaktadır (Tekeli, 1982: 198). Bu düşünsel yaklaşım, Türkiye'nin çağdaşlaşma sürecinde kadınların konumunun yükseltilmesi ve toplumsal

cinsiyet eşitliğinin sağlanması açısından temel oluşturmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş döneminde, Mustafa Kemal Atatürk'ün kadın hakları konusundaki görüşü, dönemin geleneksel anlayışının ötesinde ilerici bir düşünce çerçevesi sunmaktadır (Dalaman, 2024: 30).

4. ATATÜRK'ÜN TÜRK KADINININ TOPLUMSAL STATÜSÜNÜ GÜÇLENDİRMEYE YÖNELİK SÖYLEM VE REFORMİST YAKLAŞIMLARI

Bu bölüm, Atatürk'ün modernleşme söylemlerinde kadın hakları paradigmasını dört temel boyutta ele almaktadır. Eğitim alanındaki söylemleri, hukuki modernizasyon sürecindeki demeçleri, siyasi katılım ve temsil konusundaki konuşmaları ile sosyokültürel modernleşme bağlamındaki açıklamaları detaylı olarak incelenecektir. Bu dört alan, Cumhuriyet döneminde Atatürk'ün kadın hakları konusundaki vizyonunu yansıtan temel söylemsel çerçeveyi oluşturmaktadır.

4.1 ATATÜRK'ÜN EĞİTİM POLİTİKALARINDA KADIN KİMLİĞİNİN DÖNÜŞÜMÜ VE SÖYLEMLERİ

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecinde, kadın kimliğinin yeniden inşası ve dönüşümü, eğitim politikalarının merkezinde yer almıştır. Bu dönemde, kadının toplumsal konumunun güçlendirilmesi ve çağdaş bir kimlik kazanması için kapsamlı eğitim reformları hayata geçirilmiştir. Atatürk'ün vizyonunda, eğitilmiş kadınlar modern Türkiye'nin temel dinamiklerinden biri olarak görülmüştür. Türk tarihinde kadın haklarının gelişimi, özellikle eğitim alanında yapılan reformlarla büyük bir dönüşüm geçirmiştir. Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren, kadınların eğitim hakkı konusunda atılan adımlar, modern Türkiye'nin temel yapı taşlarından birini oluşturmuştur (Kurnaz, 2011; Tekeli, 1982).

Eğitim ve öğretimde cinsiyet kaynaklı eşitsizliklerin giderilmesi, Atatürk'ün çağdaşlaşma görüşünün temel taşlarından birini oluşturmaktadır. Bu bağlamda, toplumsal cinsiyet eşitliğine dair yaklaşımını şu sözlerle dile getirmiştir:

Bizim dinimiz hiçbir vakit kadınların erkeklerden geri kalmasını talep etmemiştir. Allah'ın emrettiği şey müslim ve müslimenin beraber olarak bilim ve irfandan yararlanmasıdır. Kadın ve erkek bu ilim ve irfanı aramak ve nerede bulursa oraya gitmek ve onunla donanmış olmak zorundadır. (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 1952: 86)

Bu sözler, Atatürk'ün eğitimde cinsiyet eşitliği ilkesine verdiği önemi vurgulamakla kalmayıp, dini dayanak noktalarını kullanarak toplumsal uzlaşmayı sağlama yöntemini de ortaya koymaktadır.

Kadınlar da erkekler gibi eğitilecek ve her kademedeki eğitim alacaklar. Kadınlar erkeklerle yan yana yürüyecek, birbirlerine yardım edecek, destek olacaklar. (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 1952: 151-152)

sözleriyle, kadınların eğitimde erkeklerle eşit haklara sahip olması gerektiğini vurgulamıştır.

Atatürk, toplumsal gelişmenin ancak kadın ve erkeğin ortak çabalarıyla gerçekleşebileceğini savunmuştur.

Bir heyeti içtimaiye aynı gayeye bütün kadınları ve erkekleriyle beraber yürümezse terakki ve temeddün etmesine imkânı fenni ve ihtimali ilmi yoktur. (Caporal, 2000: 15)

sözleriyle, kadınların toplumsal yaşamdan dışlanmasının, Türkiye'nin çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmasını engelleyeceğini belirtmiştir:

Büyük atalarımız ve onların anaları, tarihin, olayların tanıklığıyla sabittir ki, cidden yüksek faziletler göstermişlerdir. [...] Bu sebeple kadınlarımız hattâ erkeklerden daha çok aydın, daha çok feyizli, daha fazla bilgili olmağa mecburdurlar. Eğer hakikaten milletin anası olmak istiyorlarsa böyle olmalıdırlar. (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 2006: 319)

Türkiye Cumhuriyeti'nin çağdaşlaşma sürecinde, kadınların toplumsal yaşama tam ve eşit katılımı, geleneksel cinsiyet rollerini aşan ilerici bir bakış açısıyla ele alınmış; eğitimin bireysel gelişimin ötesinde, ulusal kalkınmanın temel itici güçlerinden biri olarak konumlandırılması gerektiği vurgulanmıştır. Nitekim Türkiye Cumhuriyeti'nin

kuruluş döneminde, Gazi Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde gerçekleştirilen eğitim devrimi, toplumun laikleşmesi ve çağdaşlaşmasını hedeflemiş olup, bu süreçte kadınların en önemli kazanımı eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması olmuştur. 3 Mart 1924 tarihinde yürürlüğe giren Tevhid-i Tedrisat Kanunu, eğitim kurumlarını Milli Eğitim Bakanlığı'nın sorumluluğunda birleştirerek, erkek egemen bir yapılanma olan medreselerin kapatılmasını sağlamış ve karma eğitimin önünü açmıştır. Bu yenilik, eğitimde laikleşme ve çağdaşlaşma sürecinde önemli bir dönüm noktası olmuştur (Akyüz, 2008: 285; Kaplan, 2005: 160). Eğitimin birleştirilmesi, kadınların erkeklerle eşit koşullarda eğitim almasını olanaklı kılmıştır.

1926 yılında kabul edilen Türk Medeni Kanunu ise, karma eğitimin yasal temelini oluşturmuştur. Bu gelişme, toplumdaki cinsiyet eşitsizliklerinin giderilmesi, kadın-erkek eşitliğinin sağlanması ve toplumsal bütünleşmenin güçlendirilmesi bakımından büyük önem taşımaktadır. Karma eğitim sistemi, kadınların eğitime erişimini ve toplumdaki konumlarını güçlendirmiştir (Akyüz, 2008: 280). Yeni Türk Alfabesinin kabulünün ardından ise, okur-yazarlık oranının artırılması amacıyla kapsamlı bir seferberlik başlatılmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın 1 Kasım 1928 tarihli Meclis açılış konuşmasında, bu seferberliğin toplumun tüm kesimlerini kapsayacak şekilde genişletilmesi çağrısında bulunulmuştur (TBMM Z.C. Devre 3, Cilt 5, 1 Kasım 1928: 4). Eğitim çalışmaları, resmi kurumların yanı sıra Halkevleri ve Halkodaları aracılığıyla da yaygınlaştırılmış, böylece eğitimin toplumun her kesimine ulaşması hedeflenmiştir (Çeçen, 1990). Nitekim Türkiye Büyük Millet Meclisi tutanaklarında (TBMM Z. C. Devre 3, Cilt 13, 1 Kasım 1929: 3) yer alan

Millet Mektepleri, normal eğitimin dışında, kadın ve erkek, yüzbinlerce vatandaşın aydınlanmasına hizmet etti.

ifadesi, bu çabaların toplumun geniş kesimlerini kapsadığını göstermektedir.

4.2 ATATÜRK'ÜN HUKUKİ MODERNİZASYON SÖYLEMLERİNDE KADIN HAKLARI

Hukuki söylemlerde kadın hakları meselesi, eşitlik prensibi etrafında şekillenmiştir. Kadınların hukuki eşitlik mücadelesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan önce başlamış olmasına rağmen, bu çabaların somut kazanımlara dönüşmesi, ancak Cumhuriyet döneminde gerçekleşmiştir. Hukuki birliğin eksikliği, özellikle miras, boşanma ve velayet gibi temel alanlarda kadınların modern hukuk sisteminin sağladığı haklardan yararlanmasını uzun süre engellemiştir (Konan, 2011). Nitekim Mustafa Kemal Atatürk'ün 1 Kasım 1926 tarihinde Türk Medeni Kanunu'nun kabulü sonrasında yaptığı değerlendirmede:

...hâkimlerimizin gösterdiği gayret ve isabeti takdir ederim. Bu kanunların milletin hakiki ihtiyacına ve deruni arzusuna ne derece mutabık olduğu derhal tezahür etmiştir.

ifadesiyle, kanunun toplumsal karşılığına işaret etmiştir (TBMM Z. C. Devre 2, Cilt 27, 1 Kasım 1926: 2).

Zira Atatürk'ün toplumsal cinsiyet eşitliği vizyonu, kadınların sosyal, siyasal, eğitimsel ve ekonomik alanlardaki konumlarının güçlendirilmesini hedeflemiştir. Bu bağlamda önemli bir söylemi şu şekildedir:

Bir sosyal hayat, bir millet erkek ve kadın denilen iki cins insandan oluşmaktadır. [...] Şüphe yok ki ilerleme adımları, dediğim gibi iki cins tarafından beraber, arkadaşça atılmak ve ilerleme ve yenilenme alanında mesafe kaydetmek lazımdır. (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 2006: 354)

17 Şubat 1926'da yürürlüğe giren Medeni Kanun, kadın hakları tarihinde paradigmatik bir dönüşümü temsil etmektedir. Kanun, kadınlara tanıdığı eşit miras hakkıyla ekonomik özerkliklerini güvence altına almış, velayet hakkının ebeveynler arasında eşit paylaşımıyla çocuk yetiştirme süreçlerinde kadınların etkin katılımını sağlamıştır (Aydın, 2018). Medeni Kanun'un getirdiği reformlar arasında monogaminin yasal zorunluluk haline getirilmesi ve İslami hukuktaki poligami

uygulamalarının ilgası önemli bir yer tutmaktadır. Bu düzenleme, evlilik kurumunda kadın-erkek eşitliğinin tesis edilmesinde kritik bir rol oynamıştır. Kanun ayrıca, boşanma hakkının her iki cinse eşit şekilde tanınması, miras paylaşımı, velayet ve hukuki ehliyet gibi alanlarda cinsiyet eşitliğini gözetilen hükümler getirmiştir (Konan, 2011). Bu reformlar neticesinde, Türk vatandaşları, cinsiyet ayrımı gözetilmeksizin çağdaş hukuk sistemlerindeki haklara kavuşmuştur. Medeni Kanun'un kabulü, özel hukukun sekülerleşmesi açısından da tarihi bir dönüm noktası teşkil etmektedir (Atamer, 2008; Öztan, 2015).

4.3 ATATÜRK'ÜN SİYASAL KATILIM VE TEMSİLİYET KONUSUNDAKİ SÖYLEMLERİ

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında, kadınların siyasi hayata katılımı konusu, modernleşme ve demokratikleşme sürecinin önemli bir parçası olarak ortaya çıkmıştır. Dalaman'a (2024) göre, bu süreç yalnızca bir demokratikleşme hamlesi değil, aynı zamanda kadın erkek eşitliği açısından da kritik bir dönüm noktasıdır. Atatürk'ün;

Eminim ki, kadının siyasi ve toplumsal haklarını kullanması insanlığın mutluluğu ve prestiji için gereklidir. (Kocatürk, 1984: 94-99)

sözü, konunun evrensel boyutunu vurgulamaktadır. Nitekim Devletlerin, vatandaşlarının medeni ve siyasi haklarını garanti altına alma yükümlülüğü bulunmasına rağmen, bu hak kazanımı kadınlar için zorlu bir süreç olmuştur. Atatürk, bu zorluğu şu sözlerle dile getirmiştir:

Kadının siyasi yetersizliğine mantıklı hiçbir sebep yoktur. Bu konudaki tereddüt ve olumsuz düşünüş biçimi, geçmişin toplumsal bir niteliğinin can çekişen bir hatırasıdır. (Akt.Afetinan, 2010)

Siyasal katılım sürecinde karşılaşılan kurumsal engeller, Dalaman'ın "Türkiye'de Ulus Devlet İnşa Sürecinde (1923-1950) Kadın Asker ve Asker Annesi Tartışmaları" (2022: 47-71) başlıklı makale çalışmasında detaylı olarak incelenmiştir. Araştırma, kadınların milletvekili seçme ve seçilme

hak taleplerinin, askerlik hizmeti tartışmaları bağlamında nasıl şekillendiğini analiz etmektedir. Bu tartışmalar, kadınların kamusal alandaki konumunu ve eşit vatandaşlık kavramını sorgulayan teorik bir çerçevede ele alınmıştır (Dalaman, 2022: 48-50). Bu bağlamda, 1923-1935 döneminde, kadınların kamusal alandaki eşitlik talepleri "tam vatandaşlık" anlayışı çerçevesinde değerlendirilmiştir. Ancak, 1935 sonrası dönemde, bu söylemin yerini geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine dayalı bir yaklaşım almıştır (Dalaman, 2022). Bu dönüşüm, kadınların kamusal rollerinin yeniden tanımlanmasına yol açmıştır. Ancak Atatürk şu sözleriyle kadınların siyasi katılım taleplerinin meşruiyetini vurgulamıştır:

Türk kadınları memleketin mukadderatını millet namına idare eden siyasi zümreye dâhil olmak arzusunu izhar ile memleketin, milletin vatandaşlara tahmil ettiği vazifelerin hiçbirinden kendilerinin uzak bırakılacağını düşünmezler. (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 2006: 393)

Kandiyoti'ye (1991) göre, Atatürk için kadın erkek eşitliği, yalnızca seçme ve seçilme haklarıyla sınırlı kalmayıp, yerel ve ulusal düzeyde aktif siyasi katılımı da içeren kapsamlı bir vizyonu yansıtmaktadır. Dalaman (2024: 28-30), bu vizyonun uygulamada karşılaştığı zorlukları ve kadınların siyasi katılımının uzun süre sembolik düzeyde kalmasının nedenlerini detaylı bir şekilde analiz etmektedir. Atatürk'ün kadın hakları konusundaki söylemleri ile dönemin uygulamaları arasındaki uyum değerlendirildiğinde, liderin vizyoner yaklaşımının toplumsal dönüşümün hızını aştığı, ancak bu söylemlerin uzun vadede toplumsal değişimin katalizörü olduğu görülmektedir.

Türkiye'de kadınlara siyasi hakların tanınması süreci, sistematik bir yaklaşımla gerçekleştirilmiştir: Bu süreçte, özellikle Afet İnan'ın katkıları dikkat çekicidir. İnan'ın 1929-1930 eğitim-öğretim yılında yaşadığı bir sınıf deneyimi, kadınların seçme ve seçilme haklarının yasal zemine kavuşturulmasında katalizör görevi

görmüştür (Çolak, 2012). Yurttaşlık dersinde gerçekleştirilen örnek belediye seçiminde yaşanan tartışma, konunun Atatürk'e iletilmesine ve ardından hukuki sürecin başlatılmasına vesile olmuştur (Erdem, 2015: 1271).

Bu gelişmeler neticesinde, 3 Nisan 1930 tarihli ve 1580 sayılı Belediye Kanunu ile kadınlara ilk kez siyasi temsil hakkı tanınmıştır (Ünal, 2014). Bunu takiben, 28 Ekim 1933'te Köy Kanunu'nda yapılan değişikliklerle yerel yönetimlerde kadınların varlığı güçlendirilmiştir. Sürecin en önemli aşaması ise 4 Aralık 1934'te gerçekleşmiş, 1924 Anayasası'nda yapılan değişikliklerle kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkı verilmiştir (Sertel, 2015). Bu hak, 5 Aralık 1934'te 2589 Sayılı Kanun ile yasalaşmıştır.

Türkiye'nin bu ilerici adımı, uluslararası alanda da yankı bulmuştur. Birçok Avrupa ülkesi kadınlara seçme ve seçilme hakkını Türkiye'den sonra tanımıştır. Örneğin, Fransa'da kadınlar bu hakka 1944'te, Yunanistan'da 1952'de, İsviçre'de ise 1974'te kavuşmuştur (Erdem, 2015: 1272). Bu durum, Türkiye Cumhuriyeti'nin kadın hakları konusundaki öncü rolünü açıkça ortaya koymaktadır. Bu hakların birçok Avrupa ülkesinden önce Türkiye'de tanınmış olması, dönemin ilerici karakterini göstermektedir. Bu yasal kazanımların pratikte tam anlamıyla hayata geçirilmesinin uzun bir süreç gerektirdiğini ortaya koymaktadır (Dalaman, 2024: 38).

Türk kadınlarına seçme ve seçilme hakkı verilmesinin ardından Atatürk, bu kararın tarihsel önemini vurgulayan şu sözleri kaleme almıştır:

Bu karar Türk kadınına sosyal ve siyasî hayatta bütün milletlerin üstünde yer vermiştir. [...] Medenî memleketlerin birçoğunda, kadından esirgenen bu hak, bugün Türk kadınının elindedir ve onu salâhiyet ve liyakatle kullanacaktır. (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 2006: 404)

Nitekim kadınların siyasi haklarının genişletilmesi sürecinde önemli bir dönüm noktası olan 3 Nisan 1930 tarihli 1411 numaralı Belediye Kanunu'nun 23. ve 24. maddeleri, 18 yaşını dolduran her Türk vatandaşına belediye seçimlerine katılma hakkı

tanımıştır (TBMM Z. C. Devre 3, Cilt 18, 3 Nisan 1930: 7). Bu yasal düzenleme, kadınların yerel düzeyde siyasi katılımının önünü açmış ve ulusal düzeyde siyasi hakların tanınması için bir basamak oluşturmuştur.

4.4 ATATÜRK'ÜN MODERNLEŞME SÖYLEMLERİNDE KADININ TOPLUMSAL KONUMU

Toplumsal yapıda kadın erkek eşitliğinin önündeki en büyük engel, geleneksel kültürel değerlere dayanan cinsiyet rolleridir (Berktaş, 2000: 27-29). Bu roller, kadınları ev yaşamıyla, erkekleri ise iş hayatıyla sınırlandırmaktadır. Türkiye'de ataerkil aile yapısı ve kültürel normlar, kadınların potansiyellerini gerçekleştirmelerini engellemiştir. Bu durum, sadece kadınların bireysel gelişimini değil, aynı zamanda toplumun genel ilerleyişini de olumsuz etkilemiştir. Nitekim modernleşme sürecinde kadın hakları konusu, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş felsefesinin temel taşlarından biri olarak öne çıkmıştır. Bu bağlamda Atatürk, kadın erkek eşitliğini devlet politikası haline getirmiştir. Nitekim şu sözleri bu yaklaşımı net bir şekilde ortaya koymaktadır:

Kadınların hayatı içtimaiyemizde erkekler derecesinde sahibi hak olması lâzımdır. (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 2006: 292)

Açıkça görüldüğü üzere, Atatürk'ün kadın hakları konusundaki vizyonu, döneminin çok ötesinde bir anlayışı yansıtmaktadır. Kadınların toplumsal yaşama aktif katılımını, modern bir toplumun vazgeçilmez unsuru olarak görmüştür. Bu düşüncesini şu sözlerle ifade etmiştir:

Bizim sosyal yaşamımızdaki başarısızlığın sebebi kadınlarımıza karşı gösterdiğimiz kayıtsızlık ve kusurdan ileri gelmektedir. (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 2006: 286)

Kadın hakları konusundaki bu ilerici yaklaşım, sadece teorik düzeyde kalmamış, aynı zamanda pratik uygulamalarla da desteklenmiştir. Atatürk döneminde kadınlara sağlanan medeni ve siyasi haklar, dünya genelinde birçok ülkeden önce tanınmıştır (Zihnioğlu, 2003: 124-126). Bu hakların

tanınması, Türk modernleşme sürecinin en önemli göstergelerinden biri olmuştur. Nitekim toplumsal ilerlemenin kadın erkek eşitliğiyle doğrudan ilişkili olduğunu vurgulayan Atatürk, şu sözleriyle bu durumu açıkça ortaya koymuştur:

Bizim sosyal toplumumuzun başarısızlığının sebebi, kadınlarımıza karşı gösterdiğimiz ilgisizlikten ileri gelmektedir. Yaşamak demek faaliyet demektir. Bundan dolayı bir sosyal toplumun bir organı faaliyette bulunurken, diğer bir organı işlemezse, o sosyal toplum felçlidir. (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 2006: 286)

Atatürk'ün kadın erkek eşitliği konusundaki yaklaşımı, modern kalkınma teorilerinin öncüsü niteliğindedir (Dalaman, 2024: 30). Bu yaklaşım, kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olması ve toplumun her alanında aktif rol alması gerektiğini vurgulamıştır. Nitekim:

Buradaki en önemli husus kadının en az erkekler kadar her alanda 'sahib-i hak' yani 'hak sahibi' olmasıdır." (Akt. Caporal, 2000: 15)

sözleri, bu yaklaşımın özünü yansıtmaktadır. Nitekim dönemin toplumsal yapısında var olan önyargılar ve yanlış algılar konusunda da mücadele eden Atatürk, özellikle Türk kadınının yanlış anlaşılmasına karşı çıkmıştır. Atatürk, bu konudaki görüşlerini şu sözlerle dile getirmiştir:

Düşmanlarımız ve Türk kadınının ruhunu bilmeyen sathi nazarlar kadınlarımıza bazı isnatta bulunmaktadırlar... Şüphesiz ki Türk kadını bu suretle görmek, Türk kadını görmemektir." (Akt. Caporal, 2000: 15)

Kadınların ekonomik bağımsızlığı konusu da Atatürk'ün üzerinde önemle durduğu konulardan biri olmuştur. Kadınların ev işleriyle sınırlandırılmasına karşı çıkan Atatürk;

Kadının vezaif-i beytiyyesi [ev işleri] en ufak ve ehemmiyetsiz vazifesidir." (Kuran, 1994)

sözleriyle, kadınların toplumsal ve ekonomik hayatta daha aktif rol alması gerektiğini vurgulamıştır. Bu yaklaşım, kadınların iş hayatına katılımını ve ekonomik bağımsızlığını teşvik

etmiştir. Atatürk döneminde yapılan yasal düzenlemeler ve uygulanan politikalar, kadınların çeşitli mesleklerde yer almasını sağlamıştır (Kandiyoti, 1997: 89-92). Bu düzenlemeler, kadınların ekonomik özgürlüklerini kazanmaları açısından önemli bir adım olmuştur.

Dolayısıyla, açıkça görülmektedir ki, Atatürk'ün kadın hakları konusundaki vizyonu, Türk kadınının bilimsel, ahlaki, sosyal ve ekonomik hayatta erkeğin ortağı olması gerektiği düşüncesine dayanmaktadır (Dalaman, 2023: 22). Nitekim Atatürk, bu görüşünü şu sözlerle ifade etmiştir:

Büyük Türk kadınına mesaimizde müşterek kılmak, hayatımızı onunla birlikte yürütmek, Türk kadınına ilmi, ahlaki, içtimai, iktisadi hayatta erkek şeriki, refiki, muavin ve müzahiri yapmak yoludur. (Akt. Caporal, 2000: 15)

Kadınların toplumsal görünürlüğü konusunda da önemli adımlar atan Atatürk, İnebolu'daki konuşmasında (28 Ağustos 1925) şu sözleri söylemiştir; *"Bazı yerlerde başlarının üzerine bir parça bez, eşarp ya da benzeri bir şey atarak yüzlerini ve gözlerini gizleyen kadınlar görüyorum... Bu durum milletimizi gülünç duruma sokuyor. Bu durum derhal düzeltilmelidir."* (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 2006: 354) Zira toplumsal kalkınmanın, ancak kadın ve erkeğin eşit katılımıyla mümkün olabileceğini savunan Atatürk, bu görüşünü şu sözlerle pekiştirmiştir:

Bir heyet-i ictimaiyye, cinsinden yalnız birinin icabat-ı asriyyeyi iktisab etmesiyle iktifa ederse o heyet-i ictimaiyye yarıdan fazla zaaf içinde kalır." (Akt. Kuran, 1994: 183-188)

Bu yaklaşım, kadınların toplumsal hayata katılımını sadece bir hak olarak değil, aynı zamanda toplumsal ilerleme için bir zorunluluk olarak görmüştür. Atatürk'ün bu vizyonu, günümüzde de geçerliliğini korumakta ve kadın erkek eşitliği mücadelesine ışık tutmaktadır (Tekeli, 2017: 45-48).

Sonuç olarak, Atatürk'ün kadın hakları konusundaki yaklaşımı, sadece kendi dönemi için değil, günümüz için de önemli bir rehber

niteliğindedir. Bu yaklaşım, kadın erkek eşitliğini toplumsal gelişmenin vazgeçilmez bir unsuru olarak görmekte ve bu doğrultuda kapsamlı bir dönüşümü hedeflemektedir (Arat, 1998: 83-83).

5. SONUÇ

Yirminci yüzyılın başlarında gerçekleşen toplumsal dönüşümler arasında, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ve Atatürk dönemi (1923-1938), kadın hakları açısından önemli bir dönüm noktasını temsil etmektedir. Kemalist modernleşme projesinin temel unsurlarından biri olarak kadın hakları reformları, kadın erkek eşitliğinin yasal zemine kavuşturulması ve kadınların kamusal alanda etkin rol alması bakımından büyük önem taşımaktadır. Bu dönemde, kadınlara tanınan siyasi haklar (1930'da belediye seçimlerinde, 1934'te genel seçimlerde oy kullanma ve seçilme hakkı), Medeni Kanun'un (1926) kabulüyle güvence altına alınan kadın-erkek eşitliği ve eğitim olanaklarının genişletilmesi gibi reformlar, Cumhuriyet'in modernleşme projesinin somut göstergeleri olmuştur.

Atatürk döneminde, Türk kadını yeni cumhuriyetin şekillendirilmesinde aktif görev üstlenmiştir. Kadınların sosyal ve ekonomik hayatta erkeklerle eşit haklara sahip olması ve kamusal alana katılımı, çağdaşlaşmanın temel göstergelerinden biri olarak değerlendirilmiştir. Bu yaklaşım, Türkiye'nin modernleşme sürecini diğer gelişmekte olan ülkelerden farklı kılan önemli bir özellik olmuştur. Atatürk'ün kadın-erkek eşitliği konusundaki ilerici tutumu, sonraki dönemlerde de Türkiye'de kadın haklarının gelişiminde önemli bir referans noktası oluşturmuştur.

Bu araştırma, Mustafa Kemal Atatürk'ün kadın hakları ve kadın erkek eşitliği konusundaki söylem ve reformist yaklaşımlarını derinlemesine analiz ederek, Türkiye'nin modernleşme sürecinde kadın erkek eşitliği ilkesinin gelişimini çok boyutlu bir perspektiften incelemektedir. Atatürk'ün; *"Bir toplum, cinslerden yalnız birinin yüzyılımızın gerektirdiklerini elde etmesiyle yetinirse, o toplum yarı yarıya zayıf kalır."* söylemi, bu yaklaşımın

temel felsefesini yansıtmakla birlikte, dönemin ötesinde bir vizyon ortaya koymaktadır.

Eğitim alanındaki reformist yaklaşımlar incelendiğinde, Atatürk'ün; "Dünyada her şey için, medeniyet için, hayat için, muvaffakiyet için en hakiki mürşit ilimdir, fendir." ifadesi, kadınların eğitim hakkının vazgeçilmezliğini vurgulamaktadır. Bu söylem, yalnızca teorik bir yaklaşım olmaktan öte, Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile somutlaşmış ve karma eğitimin kurumsallaşmasını sağlamıştır. Atatürk'ün "Kadınlarımız için asıl mücadele alanı, asıl zafer kazanılması gereken alan, biçim ve kılıkta başarıdan çok, ışıkla, bilgi ve kültürle donanmış olmaktır." sözleri, eğitimde kadın erkek eşitliğinin stratejik önemini vurgulamaktadır.

Hukuki modernizasyon sürecinde, Atatürk'ün "Medenî hukukta takip edeceğimiz yol, ancak medeniyet dünyasının şimdiye kadar yürümekte olduğu ve muvaffakiyetleri görülen yol olacaktır." beyanı, 1926 tarihli Türk Medeni Kanunu'nun felsefi temelini oluşturmuştur. Bu yaklaşım, miras hukuku, aile hukuku ve velayet hakları alanlarında kadın erkek eşitliğini tesis etmiştir. Özellikle; "Bizim toplumumuzun başarısızlığının sebebi, kadınlarımıza karşı gösterdiğimiz ilgisizlikten ileri gelmektedir." söylemi, hukuki reformların toplumsal dönüşümdeki rolünü açıkça ortaya koymaktadır.

Siyasal haklar bağlamında, Atatürk'ün; "Türk kadınına siyasi haklarını tanımak, bizim için bir vicdan ve mantık icabıdır." söylemi, demokratik modernleşmenin temel taşlarından birini oluşturmuştur. Bu vizyon, 1930'da belediye seçimlerinde ve 1934'te milletvekili seçimlerinde kadınlara tanınan haklarla hayata geçirilmiştir. Nitekim, "Bu karar, Türk kadınına sosyal ve siyasi hayatta bütün milletlerin üstünde yer vermiştir." değerlendirmesi, bu reformların sadece ulusal değil, uluslararası önemini de vurgulamaktadır. Atatürk'ün "Dünyada hiçbir milletin kadını, 'Ben Anadolu kadınından daha fazla çalıştım, milletimi kurtuluşa ve zafere götürmekte Anadolu kadını

kadar emek verdim' diyemez." sözleri ise, Türk kadınının siyasal ve toplumsal mücadeledeki rolünü tarihsel bir perspektifle değerlendirmektedir.

Metodolojik açıdan, araştırma Atatürk'ün söylemlerini tarihsel doküman analizi ve söylem analizi yöntemleriyle derinlemesine incelemiştir. Bu analiz, Atatürk'ün kadın erkek eşitliği konusundaki vizyonunun hem döneminin ötesinde hem de evrensel değerlerle uyumlu olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle; "Şuna inanmak lazımdır ki, dünya yüzünde gördüğümüz her şey kadının eseridir." söylemi, kadının toplumsal rolüne dair felsefi bir bakış açısını yansıtmaktadır.

Ekonomik bağımsızlık ve çalışma hayatına katılım konusunda, Atatürk'ün "Kadının vezaif-i beytiyyesi [ev işleri] en ufak ve ehemmiyetsiz vazifesidir." sözleri, kadınların iş hayatına aktif katılımının önemini vurgulamaktadır. Bu yaklaşım, kadınların ekonomik özgürlüklerini kazanmaları ve toplumsal statülerinin güçlenmesi açısından kritik bir öneme sahiptir.

Sosyokültürel dönüşüm bağlamında, Atatürk'ün; "Bir toplum, bir millet erkek ve kadın denilen iki cins insandan meydana gelir. Mümkün müdür ki, bir toplumun yarısı topraklara zincirlerle bağlı kaldıkça, diğer kısmı göklere yükselebilir?" söylemi, kadın erkek eşitliğinin toplumsal kalkınma için vazgeçilmez olduğunu vurgulamaktadır.

Sonuç olarak, Atatürk'ün kadın erkek eşitliği konusundaki söylemleri ve reformist yaklaşımları, Türk modernleşme sürecinin temel dinamiklerini şekillendirmiştir. "Büyük Türk kadınına mesaimizde müşterek kılmak, hayatımızı onunla birlikte yürütmek" vizyonu, eğitim, hukuk ve siyaset alanlarında gerçekleştirilen reformların teorik zeminini oluşturmuştur. Gelecek çalışmaların, bu temeller üzerinde yeni perspektifler geliştirmesi ve uygulanabilir politika önerileri sunması, kadın erkek eşitliği mücadelesinin sürdürülebilirliği açısından büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKLAR

- Afetinan, A. (1982). *Atatürk ve Türk Kadın Haklarının Kazanılması*. Milli Eğitim Basımevi.
- Afetinan, A. (2010). *Medenî bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün el yazıları*. AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi Yayını.
- Ak, G. (2022). Katı Olan Herşeyin “Zihniyet”te Erimesi: Atatürk Düşünü ve ‘Çağdaşlaşma’ Meselesi. *Topkapı Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 27-52. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tjssd/issue/69833/1077853>
- Ak, G. (2024). Osmanlı-Türk Modernleşmesinden Cumhuriyet’e Modernizm. *Topkapı Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 11-24. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tjssd/issue/82937/1415429>
- Akyüz, Y. (2008). *Türk Eğitim Tarihi*. Kolej.
- Arat, Y. (1998). Türkiye’de Modernleşme Projesi ve Kadınlar. İçinde S. Bozdoğan ve R. Kasaba (Eds.) *Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*, (82-98), Tarih Vakfı Yurt Yayınları. https://arsiv.halkevleri.org.tr/sites/default/files/indir/01-11-2010-arat_yesim_turkiyede_modernlesme_projesi_ve_kadınlar.pdf
- Atamer, Y. M. (2008). Rezeption und Weiterentwicklung des schweizerischen Zivilgesetzbuches in der Türkei. *Rabels Zeitschrift Für Ausländisches Und Internationales Privatrecht / The Rabel Journal of Comparative and International Private Law*, 72(4), 723–754. <http://www.jstor.org/stable/27878766>
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II (1952)*, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları. Ankara.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri (2006)*. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt I-III (Açıklamalı Dizin ile)*. AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları. Divan Yayıncılık.
- Aydın, M. A. (2018). *Türk Hukuk Tarihi*. Beta Yayınevi.
- Berkes, N. (2002). *Türkiye’de Çağdaşlaşma*. Yapı Kredi Yayınları.
- Berktaş, F. (2000). Kadınların İnsan Hakları: Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Yeni Bir Açılım. O. Uygun (Ed.), *Türkiye’de İnsan Hakları* içinde Yapı Kredi Yayınları.
- Berktaş, F. (2015). *Tarihin cinsiyeti*. Metis Yayınları.
- Caporal, B. (1982). *Kemalizm’de ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını*. İş Bankası Kültür Yayınları.
- Caporal, B. (2000). *Kemalizm Sonrasında Türk Kadını 1 (1923-1970)*. Çağdaş Matbaacılık ve Yayıncılık.
- Çakır, S. (1996). *Osmanlı Kadın Hareketi*. Metis Yayınları.
- Çalışlar, İ. (2006). *Latife Hanım*. Doğan Kitap.
- Çeçen, A. (1990). *Halkevleri*. Gündoğan Yayınları.
- Çolak, H. (2012) Türk toplumunda demokrasi ve yerel yönetimlerin tarihsel gelişimi bağlamında 1580 sayılı belediye kanunu yasama müzakereleri, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 49, 33-55. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/20488>
- Dalaman, Z. B. (2021). Osmanlı Toplumunu Son Döneminde Kadın Dergileri ve Feminist Uyanış. İçinde Z. B. Dalaman (Ed.), *Küreselleşen Dünyada Kadın ve Siyaset II* (11-22). Transnational Press.
- Dalaman, Z. B. (2021a). Feminist alternatif medyanın yarattığı yeni kadın kimlikleri: Türkiye ve Tunus incelemesi. *Yıldız Social Science Review*, 7(1), 36-57. <https://doi.org/10.51803/yssr.901742>

- Dalaman, Z. B. (2022). Türkiye’de Ulus Devlet İnşa Sürecinde (1923-1950) Kadın Asker ve Asker Annesi Tartışmaları. *Belgi Dergisi*, (23), 47-71. <https://doi.org/10.33431/belgi.1020536>
- Dalaman, Z. B. (2024). Women’s Political Participation in Türkiye: A Century of Progress and Ongoing Challenges. *Journal of Sustainable Equity and Social Research*, 1(Special Issue on Women), 28-52. <https://doi.org/10.5281/zenodo.13910484>
- Dalaman, Z. B. & Metin, S. (2024). Selma Rıza: Osmanlı Kadın Hareketi’nde Kaleminden Kadın Hakları Mücadelesine Etkin Rolü ve Mirası. İçinde Z. B. Dalaman, G. Ak (Eds.), *Sınırları Aşanlar: Osmanlı İmparatorluğu ve Erken Türkiye Cumhuriyeti’nin Öncü Kadınları* (61-88). Atı Yayınları.
- Durakbasa, A. (2000). *Halide Edip: Türk Modernleşmesi ve Feminizm*. İletişim.
- Erdem, A. R. (2015). Atatürk’ün Kadına ve Kadın Eğitime Verdiği Önem. *Belgi Dergisi*, (9), 1266-1277. https://dergipark.org.tr/en/pub/belgi/issue/35050/388794#article_cite
- Gürcüm, B. H. ve Arslan, A. (2017). 19. yüzyıl süfraj hareketinde sessiz direnişin sembolü olarak reform kıyafeti. *İdil*, 6(32), 1385-1411. <https://doi.org/10.37879/belleten.2015.1073>
- Güler, A. (2024). *Atatürk’ün Eşi Olmak - Eşim Latife Hanım*. Halk Kitabevi.
- Gündüz, Z. Y. (2002). *Die Demokratisierung ist weiblich--: die türkische Frauenbewegung und ihr Beitrag zur Demokratisierung der Türkei*. Der Andere Verlag.
- Hakimiyeti Milliye*, 29 Mart 1923.
- Kandiyoti, D. (1997). *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar: Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*. Metis Yayınları.
- Kandiyoti, D. (1991). End of empire: Islam, nationalism and women in Turkey. In *Women, Islam and the state* (pp. 22-47). Palgrave Macmillan UK.
- Kaplan, İ. (2005). *Türkiye’de Milli Eğitim İdeolojisi*. İletişim.
- Kocatürk, U. (1984). *Atatürk’ün Fikir ve Düşünceleri*. Turhan Kitabevi.
- Konan, B. (2011). Türk Kadınının Siyasi Hakları Kazanma Süreci. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 60(1), 157-174. https://doi.org/10.1501/Hukfak_0000001622
- Kuran, E. (1994). *Türkiye’nin Batılılaşması ve Milli Meseleler*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayını.
- Kurnaz, Ş. (1996). Millî mücadelede Türk kadını. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 12(34), 257-268. https://dergipark.org.tr/en/pub/aamd/issue/61231/908716#article_cite
- Kurnaz, Ş. (2011). *Yenileşme Sürecinde Türk Kadını: 1839-1923*. Ötügen.
- Kütükçü, M. (2022). Millî Mücadele Dönemi Gazeteleri (1918-1923). *Çukurova Araştırmaları Dergisi*, 8(17), 415-425. <http://dx.doi.org/10.29228/cukar.64896>
- Kutukoglu, M. S. (2020). 71. Yılı Kutlerken. *Turkish Journal of History*, 71, IX+. <https://link.gale.com/apps/doc/A637131810/AONE?u=anon-bc8d8cad&sid=googleScholar&xid=e98c33d>
- Muhiddin, N. (2006). *Nezihe Muhiddin Bütün Eserleri 4. Cilt*. Kitap Yayınevi.
- Özverim, M. (1998). *Mustafa Kemal ve Corinne Lütü: Bir Dostluğun Öyküsü*. Milliyet Yayınları.

- Özbilen, D. K. Milli Mücadele Dönemi Kadın Edebiyatında Halide Edip Adıvar'ın Kaleminden Kadın Direnişinin Yansımaları. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 13(1), 105-112. <https://doi.org/10.55024/buyasambid.1298751>
- Öztan, B. (2015). *Aile Hukuku*. Turhan Kitabevi.
- Tanin*, 29 Mart 1923.
- Sertel, S. (2015). TBMM'de Bir Cumhuriyet Aydını: Dr. Fatma Memik. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 32(1), 193-214. <https://arastirmax.com/en/system/files/dergiler/263/makaleler/32/1/arastirmax-tbmmde-bir-cumhuriyet-aydini-dr-fatma-memik.pdf>
- TBMM Z. C. Devre 2, Cilt 27, İçtima 4 (1 Kasım 1926).
- TBMM Z. C. Devre 3, Cilt 10, İçtima 2 (8 Nisan 1929).
- TBMM Z.C. Devre 3, Cilt 5, 1 Kasım 1928
- TBMM Z. C. Devre 3, Cilt 13, İçtima 3 (1 Kasım 1929).
- TBMM Z. C. Devre 3, Cilt 18, İçtima 3 (3 Nisan 1930).
- Tekeli, Ş. (2017). *Feminizmi Düşünmek*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Tekeli, Ş. (1995). *Women in Modern Turkish Society: A Reader*. Zed Books.
- Tekin, C. (2019). Atatürk'ün hedeflediği Türk kadını profilinin izleri: Konya nutku örneği. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (65), 445-464. <https://doi.org/10.14222/Turkiyat4119>
- Toprak, Z. (2014), *Türkiye'de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm (1908-1935)*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Toprak, Z. (1992). II. Meşrutiyet Döneminde Devlet, Aile ve Feminizm. İçinde *SosyoKültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*. (228-237). T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayını.
- Ünal, S. (2014) Türk kadınının seçme ve seçilme hakkını kazanması ve basın, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9 (7), 525-559.
- Zihnioğlu, Y. (2003). *Kadınsız İnkılap: Nezihe Muhiddin, Kadımlar Halk Fırkası, Kadın Birliği*. Metis.
- Zürcher, E. J. (1993). *Türkiye-Modern Bir Tarih*. IB Tauris.

To Cite Özdemir, F. (2025). Atatürk Döneminde (1923-1938) Türk Kadın Hakları Reformları ve Modernleşme Süreci: Atatürk'ün Söylemleri Işığında Bir İnceleme. *Journal of Sustainable Equity and Social Research (JSESR)*, 2(1), 30-46. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14602521>
